

บทความวิจัย

รัฐธรรมนูญนิยมและความเป็นพลเมืองไทยในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสาธารณะรัฐนิยมสมัยใหม่สากล (ค.ศ. 1885 – 1932)

พลอยใจ ปิ่นตบแต่ง^๑

^๑ อาจารย์ประจำสำนักวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
อีเมล ployjai.p@cmu.ac.th

วันที่รับ: 24 พฤษภาคม 2566
วันที่แก้ไข: 30 ตุลาคม 2566
วันที่ตอบรับ: 14 ธันวาคม 2566

บรรณาธิการ: บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟ
คอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง
ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

การอ้างอิง: พลอยใจ ปิ่นตบแต่ง.
2566. “รัฐธรรมนูญนิยมและความเป็น
พลเมืองไทยในฐานะส่วนหนึ่งของ
ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสาธารณะรัฐ
นิยมสมัยใหม่สากล (ค.ศ. 1885 –
1932)”. วารสารสังคมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 53 (2):
236-59.
<https://doi.org/10.61462/cujss.v53i2.1930>

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความ
เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่
ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้
จัดพิมพ์

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้ศึกษาประวัติการก่อร่างของแนวคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญนิยมและความเป็นพลเมืองในสยาม/ไทย ในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสาธารณะรัฐนิยมสมัยใหม่สากล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของโลก (global intellectual history) โดยมุ่งศึกษาพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญนิยมและความเป็นพลเมืองระหว่างปี ค.ศ. 1885 (เมื่อคำกราบบังคมทูลความเห็นเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2428 ถูกเผยแพร่) จนถึงปี ค.ศ. 1932 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โครงการวิจัยชิ้นนี้เสนอว่า ประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญนิยมเผยความเชื่อมโยงระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวกับกระแสการปฏิบัติ-ปฏิรูปของโลกในช่วงเวลาเดียวกันได้โดยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐธรรมนูญนิยมกับสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่และชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ต่าง ๆ ในการจัดวางแนวคิดเรื่องพลเมืองอันรวมไปถึงความคิดเรื่องสิทธิและหน้าที่ต่อสังคมการเมืองในไทย/สยามลงในบริบทของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล

คำสำคัญ: รัฐธรรมนูญนิยม ความเป็นพลเมือง สาธารณรัฐนิยม ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา

RESEARCH ARTICLE

Thai Constitutionalism and Citizenship as a Part of the Global Intellectual History of Modern Republicanism (1885-1932)

Ployjai Pintobtang^a

^a Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University.

email: ployjai.p@cmu.ac.th

Received: May 24, 2023

Revised: October 30, 2023

Accepted: December 14, 2023

Editor: Pandit Chanrochanakit
Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

License: [Creative Commons](#)
[License: Attribution–](#)
[NonCommercial-NoDerivatives;](#)
[\(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2023 Faculty of
Political Science, Chulalongkorn
University

Citation: Pintobtang, Ployjai.
2023. “Thai Constitutionalism
and Citizenship As a Part of the
Global Intellectual History of
Modern Republicanism (1885-
1932)”. *Chulalongkorn*
University Journal of Social
Sciences 53 (2): 236-59.
<https://doi.org/10.61462/cujss.v53i2.1930>

*All statements in this article
are the opinions of the
authors. It is not the opinion of
the publisher of the journal.*

Abstract

This research project traces and examines the formation of constitutionalism and citizenship in Siam/Thailand as a part of the global intellectual history of modern republicanism. Adopting the global intellectual history approach, it aims to examine constitutionalism and citizenship between the publishing of the 1885 Appeal to the King and the Revolution of 1932 and its aftermaths. This research paper contends that the intellectual history of constitutionalism reveals the connection between the period in question with the contemporary global revolutionary-reform waves via the study of the relations between constitutionalism and modern republicanism. In so doing, it demonstrates the possibilities to put the development of citizenship, rights and political responsibility in Siam/Thailand in the global intellectual history context.

Keywords: *Constitutionalism, Citizenship, Republicanism, Intellectual History*

บทนำ

โครงการวิจัยนี้สำรวจการก่อร่างของแนวคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญนิยม 1 และความเป็นพลเมืองในไทย ในฐานะส่วนหนึ่งของพัฒนาการประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของโลก (global intellectual history) งานวิชาการส่วนใหญ่เกี่ยวกับช่วงเวลาดังกล่าวมักใช้กรอบพัฒนาการประชาธิปไตยในการศึกษาหรือให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ความคิดของไทยเป็นหลัก (กล่าวคือ แม้อากล่าวถึงแนวคิดทางการเมืองที่มีผลต่อพัฒนาการของความคิดทางการเมืองไทยหากแต่ไม่ได้เสนอว่าความคิดทางการเมืองไทยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของโลก) โครงการวิจัยชิ้นนี้เสนอว่า กรอบรัฐธรรมนูญนิยมเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถเผยความเชื่อมโยงระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวกับกระแสการปฏิวัติ-ปฏิรูปของโลกในช่วงเวลาเดียวกัน

ในแง่หนึ่ง โครงการวิจัยชิ้นนี้จึงเห็นด้วยกับสมมุติฐานของแพทริก โจรีที่ว่า “แม้จะมีอุปสรรคทางการเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรมต่อการแสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดสาธารณรัฐนิยมในปัจจุบัน ในความเป็นจริงประเทศไทยมีประวัติศาสตร์สาธารณรัฐนิยมอันยาวนาน และอาจเป็นประวัติศาสตร์ของสาธารณรัฐนิยมที่ยาวนานที่สุดกระแสหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในความหมายแคบอันหมายถึงความต้องการจำกัดอำนาจของกษัตริย์และในความหมายที่สืบทอดซึ่งหมายถึงการยกเลิกระบอบกษัตริย์และแทนที่ด้วยระบอบประธานาธิบดี” (Jory 2015) โจรีให้น้ำหนักกับความคิดการเมืองไทยและการสำรวจแนวคิดสาธารณรัฐนิยมกระแสต่าง ๆ ตลอดจนข้อจำกัดในการทำวิจัยเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวภายใต้กฎหมายมาตรา 112 อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับหัวใจของสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่ว่าด้วยการจำกัดอำนาจการปกครองผ่านกลไกทางรัฐธรรมนูญและต้องการชี้ให้เห็นว่าความพยายามในการสร้างระบอบรัฐธรรมนูญนิยมดังกล่าวถูกเผยแพร่ผ่านพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 หรือ ค.ศ. 1932 ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางพัฒนาการสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่สากล (global intellectual history of modern republicanism)

โครงการวิจัยชิ้นนี้จึงเริ่มต้นด้วยสมมุติฐานหลักในทำนองเดียวกันว่าข้อเรียกร้องเกี่ยวกับการปฏิรูปรัฐธรรมนูญในศตวรรษที่สิบเก้าและยี่สิบนั้นมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับแนวคิดสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่ อันเป็นรากฐานของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม (Gelderen and Skinner 2002) อย่างไรก็ตาม ต่างจากจากของโจรีซึ่งให้ความสำคัญกับความคิดทางการเมืองไทยเป็นหลัก โครงการวิจัยชิ้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมยุคแรกในสยามในฐานะพัฒนาการของรัฐธรรมนูญนิยมของโลก การสำรวจวรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิดสาธารณรัฐนิยมสากลในยุคดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด (และงานชิ้นดังกล่าวของโจรีไม่ได้ให้ความสำคัญกับแง่มุมนี้) งานทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองในช่วง

¹ แม้สำหรับนักวิชาการบางคน แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมอาจมีมาตั้งแต่ยุคโบราณ (เช่น แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในสาธารณรัฐโรมัน) และเก่ากว่าอุดมการณ์แบบเสรีนิยม (liberalism) แต่บทความวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญนิยมเสรีนิยม (liberal constitutionalism) เนื่องจากรัฐธรรมนูญนิยมสมัยใหม่รูปแบบนี้ค่อยๆ กลายเป็นบรรทัดฐานในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ไม่ว่ารัฐบาลจะเห็นด้วยหรือไม่กับอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีนิยมก็ตาม ด้วยเหตุผลนี้ แม้รัฐธรรมนูญนิยมจะมีหลายรูปแบบ เช่น รัฐธรรมนูญนิยมที่อิงกับคุณค่าทางศาสนา แต่อยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความวิจัยชิ้นนี้

ห้าสิบปีที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่ในฐานะหัวใจหลักของประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองในโลกในสมัยศตวรรษที่สิบแปดและสิบเก้า ก่อนที่ระเบียบทางการเมืองแบบเสรีนิยมจะกลายเป็นบรรทัดฐานทางการเมืองในศตวรรษต่อมา สาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่จึงเปรียบเสมือนประตูไปสู่ความเป็นไปได้ทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งถูกลืมไปในยุคปัจจุบัน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่างานวิชาการเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองไทยในช่วงดังกล่าวอาจแบ่งออกเป็นสองประเภทอย่างกว้าง² ได้แก่ ประเภทแรก งานที่เน้นกระบวนการเปลี่ยนเป็นประชาธิปไตย (democratization) โดยงานวิชาการแบบแรกนี้มักให้ความสำคัญกับคำอธิบายว่าสังคมไทยหลังการเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญหลัง ค.ศ. 1932 นั้นมีอุปสรรคใดบ้างในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสังคมประชาธิปไตย และ/หรือมีการกลายเป็นระบอบผสม (hybrid regime) ซึ่งผสมทั้งลักษณะของระบอบประชาธิปไตยและระบอบการเมืองแบบไม่เป็นเสรีนิยม (illiberal) อย่างไรก็ตาม โดยมีเป้าประสงค์หลักเพื่ออธิบายการเปลี่ยน(ไม่)ผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยของไทยในฐานะส่วนหนึ่งของกระแสประวัติศาสตร์โลกหลังศตวรรษที่ยี่สิบ ซึ่งเป็นจุดพลิกผันที่ประชาธิปไตยกลายมาเป็นกระแสหลักแทนที่จะเป็นข้อยกเว้น (the exception to the rule) เช่นที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์โลก ส่วนหนึ่งของการศึกษาแนวนี้เน้นความเป็นอาณานิคมแบบซ่อนเร้น/แบบกึ่งอาณานิคมของไทยในฐานะอุปสรรคสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมประชาธิปไตย (Winichakul 1994; Jackson 2007; Herzfeld 2017) เนื่องจากสภาวะดังกล่าวทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของไทยในเวทีโลกคลุมเครือ โดยแนวศึกษาแบบแรกนี้ชี้ให้เห็นการใช้ประโยชน์ทางการเมืองของประวัติศาสตร์กระแสหลักว่าด้วยการรักษาเอกราชของชาติไทยอันเป็นเนื้อเดียวกับอุดมการณ์ราชาชาตินิยม ลักษณะเด่นของแนวศึกษาแรกนี้จึงอยู่ที่การคัดง้างกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ทางการเมืองว่าด้วยความเฉพาะของไทยซึ่งเป็นชาติเดียวที่พ้นเงื่อนไขจักรวรรดินิยมตะวันตกยุโรปเฉพาะในช่วงศตวรรษที่สิบเก้าโดยเฉพาะผ่านการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสรุป ลักษณะสำคัญของแนวศึกษาความคิดทางการเมืองไทยแบบแรกนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำความเข้าใจพัฒนาการและอุปสรรคต่อการกลายเป็นประชาธิปไตยของไทย หากมีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลในการศึกษาด้วยแนวทางแรกนี้ก็อาจเป็นเพียงพื้นหลังที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อพัฒนาการประวัติศาสตร์การเมืองไทยเท่านั้น

แนวคิดการศึกษาความคิดทางการเมืองไทยและความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของโลกแบบที่สองคือแนวการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (history of political thought) ตัวอย่างเช่น งานดุซนีนพณ์เรื่อง “การสร้างค่านิยมและปัญหาเกี่ยวกับการตีความทฤษฎีการเมืองของ ฌอง ฌากส์ รูสโซ ในบริบทการเมืองไทย” ของศุภชัย ศุภผล (Suphachai Suphaphol 2013) แนวทางการศึกษาแบบที่สองนี้เป็นด้านกลับของแนวทางการศึกษาแบบแรกกล่าวคือแนวทางการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับความคิดทางการเมืองสากล

² แน่นอนว่ามีกรอบการศึกษาแบบอื่น ๆ อีกมากมายเพียงแต่ว่าในที่นี้จำเพาะเจาะจงกล่าวถึงสองแนวทางนี้เพื่อพยายามจัดวางข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้ลงในช่องว่างทางความรู้ที่ตามที่ได้อธิบายไปแล้ว

เป็นสำคัญและอธิบายว่าเมื่อแนวความคิดต่าง ๆ “เข้ามา” ในบริบทไทยแล้วถูกตีความอย่างไร งานชิ้นดังกล่าวที่ยกมาเป็นตัวอย่างนั้นเน้นการตีความผิดและความฉาบฉวยของการอ่านแนวความคิดการเมืองตะวันตก เช่น ความคิดทางการเมืองของรุสโซซึ่งผู้เขียนให้ความสำคัญในฐานะเครื่องมือทางการเมืองที่ถูกนำมาใช้ในการปลุกระดมมวลชน อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยชิ้นนี้ได้ตั้งต้นด้วยสมมุติฐานแบบเดียวกันว่ามีการอ่านความคิดทางการเมืองที่ถูกต้องแบบใดแบบหนึ่ง หากแต่สนใจศึกษาพัฒนาการของแนวคิดแบบต่าง ๆ เมื่อต้องปะทะสังสรรค์กับความท้าทายทางการเมืองในแต่ละส่วนของโลก

งานอีกชิ้นที่ใช้แนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองและชี้ให้เห็นช่องว่างทางความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองไทยอย่างชัดเจนคือบทความ “In Search of Liberalism: Ideological Traditions, Translations and Troubles in Thailand” ของโทมัส ลาสซัน (Tomas Larsson) (Larsson 2017) บทความดังกล่าวตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อจำกัดของระเบียบวิธีวิจัยของการศึกษาความคิดทางการเมืองไทยในสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองและชี้ให้เห็นความสำคัญของรุสโซและมรดกทางกฎหมายของการปฏิวัติฝรั่งเศสต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ตลอดจนการเมืองยุคปัจจุบันผ่านหลักฐานต่าง ๆ เช่น การแนะนำหนังสือของอดิตนายกทักษิณ ชินวัตร งานของลาสซันแสดงให้เห็นช่องว่างทางความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเสรีนิยมในไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยชิ้นนี้เลือกรัฐธรรมนูญและสาธารณรัฐนิยมเป็นกรอบศึกษาช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากรัฐธรรมนูญและสาธารณรัฐนิยมเป็นประเด็นหลักที่ขับเคลื่อนการถกเถียงเกี่ยวกับการปฏิรูปการปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวอันเชื่อมโยงกับความท้าทายทางการเมืองทั่วโลกในช่วงเวลาเดียวกันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ทั้งสองแนวคิดยังมีความเชื่อมโยงอย่างแน่นแฟ้นกับความเป็นพลเมืองซึ่งเป็นแนวคิดที่เสรีนิยมไม่ได้ให้ความสำคัญนัก แต่เป็นโจทย์สำคัญในสังคมไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475

วัตถุประสงค์ (Research objective)

โครงการวิจัยนี้ต้องการแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดทางระเบียบวิธีวิจัยที่ทำให้การศึกษาความคิดทางการเมืองไทยขาดบทสนทนากับประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองสากล กล่าวคือ การศึกษาความคิดทางการเมืองไทยที่ผ่านมาเน้นการนำเข้าความคิดทางการเมืองยุโรปในฐานะสิ่งแปลกปลอมทางประวัติศาสตร์มาเพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาเอกราช หรืออำนาจของชนชั้นนำไทยท่ามกลางภัยจากจักรวรรดินิยมตะวันตก แม้กรอบคิดนี้จะมีความสำคัญในการศึกษาสภาวะความเป็น(กึ่ง)อาณานิคมของอาณานิคมต่าง ๆ ของโลกที่ต้องปรับตัวการจักรวรรดินิยมในศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องจนถึงต้นศตวรรษที่ 20³ (Bryant 2019) แต่การขยายขอบฟ้าทางความรู้โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบอื่น ๆ นั้นอาจสร้างคุณูปการให้แก่ทั้งวงการไทยศึกษาและประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของโลกได้

³ กรอบคิดแบบ “the West and the rest” นี้ถูกท้าทายในโลกวิชาการโลกในช่วงห้าสิบปีที่ผ่านมา อ่านเพิ่มเติม เช่น Bryant, Joseph M., “The West and the rest revisited: Debating capitalist origins, European colonialism, and the advent of modernity.” In *The New World History*, 383-99. University of California Press, 2019.

กรอบแนวคิดในการวิจัย: รัฐธรรมนูญนิยมและพลเมืองศึกษา (constitutionalism and citizenship studies)

รัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism)

ในที่นี้หมายถึงแนวคิดที่เชื่อว่ารัฐบาลจะมีความชอบธรรมและประสิทธิภาพในการปกครอง (อันมีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริหารความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนอันเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครอง) ต่อเมื่อรัฐบาลถูกจำกัดอำนาจโดยกฎระเบียบบางอย่างซึ่งถูกกำหนดไว้และไม่ยึดโยงกับรัฐบาล ดังนั้นระเบียบดังกล่าวจึงสามารถกำกับการใช้อำนาจของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐธรรมนูญนิยมเน้นการแบ่งแยกระหว่างอำนาจอธิปไตย (sovereignty) และรัฐบาล (government) อันเป็นลักษณะสำคัญของการเมืองการปกครองสมัยใหม่ (Giddings 1906) นอกจากนี้ ลักษณะสำคัญของรัฐที่สมาทานหลักรัฐธรรมนูญนิยมยังมีนัยยะรวมประเด็นเรื่องความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ด้วย กล่าวคือเมื่อใดรัฐบาลเพิกเฉยต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ (separation of powers) และหลักนิติธรรม (rule of law) แล้วย่อมหมายความว่ารัฐบาลนั้นหมดความชอบธรรมในการปกครองตามมาตรฐานของรัฐธรรมนูญนิยมอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่า หลักการดังกล่าวทำให้การเมืองสมัยใหม่เป็นการเมืองแบบที่อำนาจอธิปไตยนั้นโดยตัวเองไม่มีขอบเขตใดมาจำกัดได้ (unlimited sovereignty) แต่อำนาจของรัฐบาลนั้นถูกจำกัดอย่างเคร่งครัด (limited government) เพื่อที่จะรักษาหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนไว้ในรัฐที่มีประชากรมากจนต้องพึ่งพาการเมืองแบบตัวแทน (representative politics)

แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมแบบสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับการจำกัดอำนาจผ่านแนวคิดต่าง ๆ เช่น หลักการแบ่งแยกอำนาจ อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ความคิดแสดงให้เห็นว่าหลักการดังกล่าวไม่ได้มีพัฒนาการเป็นเส้นตรง ตัวอย่างเช่น ในศตวรรษที่ 19 การเกิดขึ้นของระบอบรัฐธรรมนูญรูปแบบต่าง ๆ เพื่อตอบโจทยปัญหาทางการเมืองอันหลากหลายและบ่อยครั้งไม่ได้นำไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งเสรีนิยมประชาธิปไตยเสมอไป กล่าวคือ เมื่อพินิจอย่างถี่ถ้วนแล้ว ความเข้าใจทั่วไปที่ว่าสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (royal absolutism) ย่อมค่อยๆเสื่อมโทรมลงและถูกแทนที่ด้วยประชาธิปไตยในที่สุดนั้นไม่ได้เป็นจริงเสมอ

ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองสากลโดยเฉพาะนอกซีกโลกเหนือ (the Northern hemisphere) แสดงให้เห็นว่าในหลายครา รัฐธรรมนูญกลายเป็นเครื่องมือป้องกันการปฏิวัติบ้างก็เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมให้ความเหลื่อมล้ำทางการเมืองแบบใหม่ๆ (Loughlin 2022, 3-4) ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยนี้จึงศึกษาการลงหลักปักฐานของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมไม่ใช่ในฐานะอุดมคติที่ทุกสังคมการเมืองควรบรรลุแต่ในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองอย่างหนึ่ง (socio-political phenomenon) ความพยายามในการสร้าง “ระบอบรัฐธรรมนูญ” หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและความล้มเหลวในเวลาต่อมาจึงควรค่าแก่การศึกษาโดยเฉพาะร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏร่วมสมัยกันว่าทั้งสองปรากฏการณ์มีความสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบใดบ้าง และความสัมพันธ์ดังกล่าวบอกอะไรแก่เราได้บ้างเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของโลก

ธงชัย วินิจจะกุลตั้งข้อสังเกตว่าพัฒนาการของระบบกฎหมายไทยสมัยใหม่นั้นเป็นการ

ปกครองโดยกฎหมาย (rule by law) ไม่ใช่การปกครองของกฎหมาย (rule of law) (Thongchai Winichakul 2020) ซึ่งโดยแรกเริ่มพัฒนาขึ้นเพื่อการรับใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มรดกของระบอบดังกล่าวจึงยังฝังแฝงอยู่ในกระบวนการทางกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ ในปาฐกถาเดียวกันนี้ ธงชัยยังวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างความล้มเหลวของหลักนิติธรรมกับการก่อร่างของความเป็นพลเมืองไทยอันไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (equality before the law) อีกด้วย ธงชัยเห็นว่า “อันที่จริงหลักฐานเรื่องการปฏิรูปกฎหมายไม่เคยมีขึ้นใดเลยที่กล่าวถึงความเสมอภาค เพราะนั่นย่อมหมายถึงเจ้าอยู่หัวอยู่ใต้กฎหมายเดียวกันกับราษฎร ภายใต้สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความแตกต่างระหว่างเจ้าขุนนาง ข้าราชการ ราษฎร และสถานะของคนยังดำรงอยู่เช่นเดิม เพียงแต่เปลี่ยนไปเป็นว่าราษฎรล้วนเป็น ‘พลเมืองที่เสมอภาคกันใต้ชั้นชั้นสูง’ ใต้คนมีอำนาจ และได้ข้าราชการของพระเจ้าอยู่หัว ระบบกฎหมายสมัยใหม่ของไทยถูกสร้างขึ้นในสภาวะเช่นนั้น” พัฒนาการความเป็นพลเมืองและ(ความล้มเหลวของ)ระบอบรัฐธรรมนูญนิยมในประวัติศาสตร์การเมืองไทยจึงมีความสัมพันธ์กัน

ยิ่งไปกว่านั้น เช่นเดียวกับบทโนทัศน์ทางปรัชญาการเมืองต่าง ๆ รัฐธรรมนูญนิยมไม่ได้มีพัฒนาการที่เป็นเส้นตรงและมีแบบที่สมบูรณ์ซึ่งทุกประเทศทั่วโลกควรเจริญรอยตาม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองไทยและพัฒนาการแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมไทยอย่างต่อเนื่องในแวดวงวิชาการไทย หากแต่ยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ความคิดภูมิปัญญาของโลก (global intellectual history) งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างทางความรู้ดังกล่าว

ความเป็นพลเมืองและพลเมืองศึกษา (citizenship and citizenship studies)

สำหรับพลเมืองศึกษา (citizenship studies) กรอบทฤษฎีที่มักใช้ในการศึกษาอาจแบ่งแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองออกเป็นสองประเภทอย่างกว้างได้แก่ความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐนิยม (republican citizenship) และความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยม (liberal citizenship)⁴ ความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมนั้นอาจสืบสาวกลับไปได้ถึงประวัติศาสตร์ความทางการเมืองสมัยจักรวรรดิโรมัน เมื่อจักรวรรดิขยายตัวผ่านชัยชนะทางการทหารและผนวกเอาดินแดนต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของตน อาณาจักรโรมันจำเป็นต้องสร้างระบบกฎหมายที่รับรองสิทธิพลเมืองโรมันซึ่งไม่จำเป็นต้องผูกติดกับเชื้อชาติและภูมิศาสตร์เพื่อรองรับความหลากหลายทางพื้นหลังวัฒนธรรมและการเมืองของพลเมืองโรมันพวกต่าง ๆ⁵ ความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมเน้นสถานะทางกฎหมาย (legal status) ของพลเมืองโดยเฉพาะการได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิโดยรัฐ ในทางทฤษฎีการเมือง ความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมจึงผูกกับเสรีภาพเชิง

⁴ ในที่นี้บทความไม่ได้กล่าวถึงความเป็นพลเมืองแบบอื่น ๆ เช่น ความเป็นพลเมืองแบบชุมชนนิยมหรือ communitarian citizenship ดูเพิ่มเติม Delanty, G., 2002. Communitarianism and citizenship. *Handbook of citizenship studies*, 159-74. หรือความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมใหม่ซึ่งไม่ได้เป็นสิทธิหากแต่เป็นผลรางวัลจากการทำงานหนัก ดูเพิ่มเติม Joppke, C., 2021. Earned citizenship. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 62 (1): 1-35.

⁵ พัฒนาการความเป็นพลเมืองโรมันหรือ civitas ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งในสมัยสาธารณรัฐและสมัยจักรวรรดินั้นอยู่นอกเหนือขอบเขตของงานวิจัย ดูเพิ่มเติม Sherwin-White, Adrian N.. "The Roman Citizenship. A survey of its development into a world franchise" In *Band 2 Recht, Religion, Sprache und Literatur (bis zum Ende des 2. Jahrhunderts v. Chr.)* edited by Hildegard Temporini and Wolfgang Haase, 23-58. Berlin, Boston: De Gruyter, 2016. doi:10.1515/9783110836417-003

ลบ (negative liberty) ซึ่งหมายถึงเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ที่ใครก็ตามที่ไม่ละเมิดกฎหมายและสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ในทางสถาปัตยกรรมทางการเมือง เสรีภาพแบบเสรีนิยมจึงเชื่อมโยงกับการเมืองระบอบตัวแทน (representative politics) ด้วยเหตุนี้เบนจามิน คอนสตัน (Benjamin Constant) จึงยืนยันว่าเสรีภาพเชิงลบต่างหากที่เป็นเสรีภาพอันเหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ (Constant 1819) ความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมจึงไม่ได้เรียกร้องคุณสมบัติทางคุณธรรมจากพลเมืองมากไปกว่าความเคารพต่อกฎหมาย พลเมืองแบบเสรีนิยมสามารถมีอัตลักษณ์ต่าง ๆ อันหลากหลายและความเป็นพลเมืองของรัฐหนึ่ง ๆ ก็เป็นเพียงหนึ่งในอัตลักษณ์เหล่านั้น

นิยามพลเมืองแบบสาธารณรัฐ (republican citizenship) นั้นเน้นภาวะความเป็นผู้กระทำการทางการเมือง (political agency) กล่าวคือ เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงโดยเฉพาะผ่านการใช้อำนาจอธิปไตย ในทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง ความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐอาจเห็นได้ชัดเจนในงานสัญญาประชาคมของฌ็อง ฌาคส์ รูสโซ (Rousseau 1762) งานชิ้นดังกล่าวเชื่อมโยงเสรีภาพทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายเนื่องจากการปฏิบัติตามกฎหมายที่ไม่ได้มีที่มาจากเจตจำนงรวม (general will) นั้นเท่ากับการต้องทำตามเจตจำนงของผู้อื่นและยอมเท่ากับการตกอยู่ในสถานะของความเป็นทาส (slavery) นอกจากนี้ ความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐมีแบบแผนที่ชัดเจนว่าพลเมืองควรมีลักษณะอย่างไร ความเป็นพลเมืองของรัฐเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญที่สุดเหนืออัตลักษณ์อื่น ๆ เช่น อัตลักษณ์ในฐานะศาสนิกชน แม้ว่าปัจจุบันความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมจะเป็นนิยามที่ได้รับการยอมรับมากกว่าเนื่องจากชัยชนะของเสรีนิยมประชาธิปไตยและการเมืองตัวแทนในระบบรัฐสภา แต่ความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐนั้นมักถูกหยิบมาใช้เป็นจุดตั้งต้นทางทฤษฎีในการวิพากษ์ข้อจำกัดของเสรีนิยมประชาธิปไตยในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองโดยเฉพาะปัญหาความเฉื่อยชาทางการเมือง (political apathy) เนื่องจากความห่างไกลระหว่างพลเมืองและกระบวนการนิติบัญญัติซึ่งเชื่อมโยงกันเฉพาะผ่านการเลือกตั้งทั่วไปเท่านั้น

นิยามต่าง ๆ ของความเป็นพลเมืองจึงเกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับคุณค่าทางการเมืองและรูปแบบการปกครอง อย่างไรก็ตาม การศึกษาว่าด้วยความเป็นพลเมืองในไทยนั้นมักไม่ได้ให้ความสำคัญกับมิติทางการเมืองและประวัติศาสตร์โดยเฉพาะประวัติศาสตร์สากลและหลายคราปฏิบัติราวกับว่าความเป็นพลเมือง(ดี)นั้นเป็นอุดมคติที่สังคมควรบรรลุ ไม่ใช่มนต์เสน่ห์ทางรัฐศาสตร์ที่มีความสลบซับซ้อน ดังนั้น การเปิดเผยส่วนหนึ่งของความสลบซับซ้อนทางรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และความคิดทางการเมืองจึงเป็นจุดมุ่งหมายของโครงการวิจัยชิ้นนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์แนวประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา (Intellectual History) เพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ความคิดทางการเมืองไทยในฐานะส่วนหนึ่งของพัฒนาการประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาโลกและนำเสนอบทความวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytic Description) โดยมุ่งศึกษาพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญนิยามระหว่างปี 1885 (เมื่อคำกราบบังคมทูลความเห็นเปลี่ยนแปลง

ราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2428 ถูกเผยแพร่)⁶ จนถึงปี 1932 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ผลการวิจัย: บทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญนิยมและความเป็นพลเมืองในสยามในกระแสธารประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล

ในประวัติศาสตร์สยาม การเคลื่อนที่เข้าสู่สภาวะสมัยใหม่ถูกใช้เป็นกรอบคิดในการศึกษาสภาวะความเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงไม่เพียงแต่ทางการเมือง แต่รวมถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของสยามในเวทีโลกสมัยใหม่ด้วย ความเปลี่ยนแปลงทางโลกทัศน์ดังกล่าวสะท้อนผ่านงานเขียน ตัวอย่างเช่น “ว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ” ของเหล็ง ศรีจันทร์ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 130 กรอบการศึกษาที่ว่าด้วยการเคลื่อนที่เข้าสู่สภาวะสมัยใหม่นี้ปรากฏในบทนำเสนอของหนังสือ “ปฏิวัติ ร.ศ. 130.” ซึ่งเป็นบันทึกของคณะพรรค ร.ศ. 130 รวมไปถึงหนังสือที่แจกในงานศพของเหล็ง ศรีจันทร์ ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการด้วย ในส่วนต่อไปซึ่งเป็นบทวิเคราะห์ว่าด้วยแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมและความเป็นพลเมืองในช่วงความพยายามในการเปลี่ยนแปลงการปกครองงานวิจัยจึงใช้มโนทัศน์ว่าด้วยความเป็นสมัยใหม่ (modernity) เพื่อเชื่อมโยงการวิเคราะห์ในแต่ละส่วนเข้าด้วยกันพร้อม ๆ กับการจัดวางปรากฏการณ์ดังกล่าวลงในบริบททางภูมิปัญญาและทางการเมืองของโลก

สำหรับบริชาร์ด ทัก ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองคนสำคัญ หนึ่งในหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญนิยมในการเมืองการปกครองสมัยใหม่คือหลักอธิปไตยนิรา (sleeping sovereignty) ยุคสมัยใหม่ตอนปลาย กล่าวคือ หลังจากหลักรัฐธรรมนูญนิยมและหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนได้กลายเป็นฐานในการสร้างคำอธิบายว่าด้วยการชอบธรรมแล้ว การแยกขาดระหว่างรัฐบาลและอำนาจอธิปไตยอย่างเด็ดขาดทำให้ข้อถกเถียงเรื่องการออกแบบสถาบันทางการเมืองนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่นในอังกฤษหลังศตวรรษที่ 18 หลังจากเหตุการณ์ Regent Crisis ในรัชสมัยของพระเจ้าจอร์จที่สามเป็นต้นมา หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของรัฐสภา (parliamentary sovereignty) ก็กลายเป็นหลักการทางรัฐธรรมนูญที่เผชิญความท้าทายมากจวบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในญี่ปุ่นสมัยปฏิรูปเมจิ แนวคิดรัฐธรรมนูญนิมนั้นได้รับการพัฒนาเพื่อเอื้อให้ญี่ปุ่นอยู่ในสถานะที่สามารถเจรจาต่อรองทางการเมืองกับชาติตะวันตกได้โดยไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักการแบ่งแยกระหว่างอำนาจอธิปไตยของปวงชน⁷และอำนาจของรัฐบาลแต่อย่างใด (Kawai 1955)

ในลักษณะเดียวกัน สยามช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องไปจนถึงศตวรรษที่ 20 ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นรับเอาแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมเข้ามาก่อนที่หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนจะเป็นฉันทมติทางการเมือง แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 จะเป็นความพยายามในการวางแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในฐานะแกนกลางของ

⁶ ต่อไปนี้จะเรียกโดยย่อว่า คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103

⁷ เนื่องจากหลักการดังกล่าวยังไม่ได้ลงหลักปักฐานในญี่ปุ่นจนกระทั่งมีรัฐธรรมนูญปี 1947 ดูเพิ่มเติม Kawai, K. (1955). Sovereignty and Democracy in the Japanese Constitution. *The American Political Science Review*, 49 (3): 663–72. doi:10.2307/1951431

ระบอบการเมืองแต่ความพยายามนั้นก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา

จุดตั้งต้นนี้ทำให้ความคิดว่าด้วยความเป็นพลเมืองในสยามหลากหลายและมีลักษณะพิเศษต่าง ๆ ในส่วนนี้บทความจะเริ่มต้นการวิเคราะห์ตามกรอบเวลาและเฉพาะเจาะจงคัดเลือกเอกสารจำนวนสามชิ้นอันได้แก่ คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 การปฏิวัติ ร.ศ. 130 และจบด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองในทศวรรษที่ 2470 และจะเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม ความเกี่ยวข้องกับสาธารณรัฐนิยม และปิดท้ายด้วยการวิเคราะห์นิยามความเป็นพลเมืองแบบต่าง ๆ ในฐานะการแสดงออกของคุณค่าทางการเมืองของสังคมนั้น ๆ ในส่วนสุดท้าย โดยบทวิเคราะห์ทั้งหมดมุ่งสำรวจความเป็นไปได้ต่าง ๆ ในการจัดวางความคิดทางการเมืองของไทยในบริบทของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล หลักฐานที่ถูกคัดสรรมาจึงสะท้อนเจตนารมณ์ดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้มุ่งศึกษา “รัฐธรรมนูญนิยมไทย” อย่างครอบคลุม (comprehensive) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดดังกล่าว⁸ ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงมิได้ให้ความสำคัญต่อทุก ๆ ประเด็นพบในงานอื่น ๆ ที่ศึกษารัฐธรรมนูญนิยมไทย เช่น อิทธิพลของพุทธศาสนาต่อพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าว⁹ (Mérieau 2018)

1. จักรกลแห่งรัฐธรรมนูญในคำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103

สมมุติฐานของโครงการวิจัยนี้ว่าความคิดทางการเมืองไทยในศตวรรษที่สิบเก้าตอนปลายต่อเนื่องไปถึงศตวรรษที่ยี่สิบตอนต้น ซึ่งรวมไปถึงแนวคิดรัฐธรรมนูญนิมนั้น เกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับพัฒนาการสาธารณรัฐนิยมใหม่สากล สมมุติฐานนี้อาจพิสูจน์ได้ด้วยการวิเคราะห์หลักฐานชั้นต้นชิ้นต่าง ๆ เช่น ลักษณะการใช้ภาษาแบบจักรกลมาอธิบายการทำงานของระบบการเมืองสมัยใหม่ที่พบในคำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 ภาษาแบบจักรกลหรือที่เดวิด วู้ดตันเรียกว่า “mechanical language” เน้นการเปรียบระบบการเมืองเป็นเครื่องจักร (อิทธิพลจากการปฏิวัติวิทยาศาสตร์) ซึ่งเข้ามาแข่งขันกับโลกทัศน์แบบกายาทางการเมือง (body politic) แบบเก่า ซึ่งเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลสมมุติแห่งรัฐ (Artificial Person of the State) งานประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาในโลกภาษาอังกฤษชี้ให้เห็นว่าภาษาแบบจักรกลนี้ เป็นลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการเมืองแบบสมัยใหม่ซึ่งเน้นการออกแบบสถาบันทางการเมืองเพื่อป้องกันการโค่นล้มรัฐธรรมนูญอันเป็นสาเหตุของความล่มสลายของสาธารณรัฐนิยมในการเมืองโบราณ ภาษาแบบจักรกลจึงเป็นหนึ่งในลักษณะสำคัญของสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่¹⁰

ผู้เขียนคำกราบบังคมทูลดังกล่าวอันได้แก่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์

⁸ สำหรับหัวข้อดังกล่าว ดูเพิ่มเติมที่ Constitutional System of Thailand: A Contextual Analysis; Historical Analysis and Contemporary Issues in Thai Constitutionalism *The Constitutional System of Thailand: A Contextual Analysis*, Andrew Harding & Peter Leyland, Hart Publishing, 2011 SOAS School of Law Legal Studies Research Paper Series No. 07/2011

⁹ หัวข้อดังกล่าวปรากฏในบทความวิชาการดังต่อไปนี้ Mérieau, E. 2018 “Buddhist Constitutionalism in Thailand: When Rājadharmā Supersedes the Constitution,” *Asian Journal of Comparative Law*. Cambridge University Press, 13 (2): 283–305. doi:10.1017/asjcl.2018.16.

¹⁰ David Wootton, “Liberty, Metaphor, and Mechanism: ‘checks and balances’ and the Origins of Modern Constitutionalism” in *Liberty and American Experience in the Eighteenth-Century* ed., Womersley, David, (Liberty Fund: Indianapolis, 2006), 209-74.

พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ และ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ได้ร่วมกันร่างเอกสารดังกล่าวขึ้นในปี พ.ศ. 2427 ซึ่งตรงกับช่วงปลายศตวรรษที่ 19 พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการร่างเอกสารฉบับนี้คุ้นเคยกับระบบการปกครองในประเทศอังกฤษเป็นอย่างดีเนื่องจากทรงได้รับการศึกษาในประเทศสิงคโปร์และต่อมา ในประเทศอังกฤษเป็นระยะเวลากว่าห้าปีก่อนจะกลับมารับตำแหน่งผู้ช่วยราชการของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังตระหนักถึงความสำคัญของการมีหลักรัฐธรรมนูญซึ่งกลายเป็นบรรทัดฐานสากลต่อความรู้เกี่ยวกับสยามในประชาคมโลก ดังที่กล่าวว่า “มีทางเดียวที่จะจัดการบำรุงรักษาตามทางยุโรปทั้งปวง...ต้องทำให้เป็นที่นับถือวางใจซึ่งกันและกันที่เห็นชัดผิดเห็นชอบทางเดียวกันจึงนับว่าเป็นผู้เห็นทางชอบธรรมเสมอกันได้ แต่การบำรุงรักษาอย่างเช่นมีในกรุงสยามทุกวันนี้ เป็นทางผิดตรงข้ามทางยุโรป ปราศจากกฎหมายที่เรียกว่าคอนสติติวชัน ซึ่งประกอบไปด้วยสติปัญญาแลกำลังของราษฎรเป็นการพร้อมเพรียงกันเป็นประมาณ ซึ่งเขานับกันว่ายุติธรรมทั่วถึงกัน...” (คำกราบบังคมทูล น. 49) (Prince Nares Varariddhi 1967, 49)

ช่วงศตวรรษที่ 19 ตอนปลายซึ่งเป็นช่วงเวลาที่งานเขียนขึ้นดังกล่าวถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชน เป็นช่วงเดียวกันกับที่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและรูปแบบการปกครองในยุโรปและโดยเฉพาะในประเทศอังกฤษกำลังเป็นไปอย่างเข้มข้น แตกต่างจากความเข้าใจอันผิดพลาดที่ว่าอังกฤษเป็นประเทศที่ไม่มีรัฐธรรมนูญ เพียงในครึ่งหลังของศตวรรษที่สิบเก้า มีงานเขียนเกี่ยวกับการปฏิรูปทางรัฐธรรมนูญอังกฤษออกมาเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นงานของวิลเลียม แกลดสตัน เบนจามิน ดิสราเอลลี ลอร์ด จอห์น รัสเซล วอลเทอร์ เบทจีท เฮนรี ฮัลลัม และโรมัส แมคคอบลี ข้อถกเถียงทางรัฐธรรมนูญนี้อยู่ในใจกลางของชีวิตสาธารณะในอังกฤษซึ่งสามารถรอดพ้นความปั่นป่วนทางการเมืองของทศวรรษที่ 1840 มาได้ในขณะที่ยุโรปภาคพื้นทวีปประสบกับระลอกของการปฏิวัติและการล้มลุกคลุกคลานของระบอบรัฐธรรมนูญนิยมอังกฤษและรัฐธรรมนูญอังกฤษผ่านวิกฤติดังกล่าวมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ ดีเบตเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมืองการปกครองรวมไปถึงการเปลี่ยนเขตการเลือกตั้งตลอดจนการขยายสิทธิทางการเมืองเป็นประเด็นสำคัญในห้วงเวลาดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าปลายศตวรรษที่สิบเก้าเป็นหมุดหมายที่สำคัญของระบอบรัฐธรรมนูญนิยมสากลโดยเฉพาะความสัมพันธ์ของระบอบดังกล่าวต่อการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองท่ามกลางโจทย์ใหม่ๆที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการเกิดขึ้นของชนชั้นแรงงานและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ

ยิ่งไปกว่านั้น ปลายศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลาที่ความคิดทางการเมืองรวมไปถึงการออกแบบสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกาเริ่มได้รับการยอมรับจากชนชั้นนำภายในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมไปถึงสยาม ดังที่กล่าวว่า “เหตุฉะนั้นจึงต้องจัดการบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงพระราชประเพณีเก่าให้เป็นประเพณีภาคอนสติติวชันใหม่ตามทางชาวยุโรป” (คำกราบบังคมทูล น. 49) (Prince Nares Varariddhi 1967, 49)

ศัพท์ทางการเมืองแบบตะวันตกขับเคลื่อนบทสนทนาว่าด้วยรูปแบบสถาบันทางการเมืองในที่ต่าง ๆ ของโลกเช่นเดียวกับกระบวนการเคลื่อนไหวนอกรัฐสภา แน่นนอนว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในแง่หนึ่งเป็นภาพสะท้อนของการครอบงำทางการทหารและทางเศรษฐกิจโดยชาติตะวันตก อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการแทนที่มรดกทางภูมิ

ปัญญาของชาติต่าง ๆ โดยแนวคิดจากตะวันตก หากแต่เป็นการปรับเปลี่ยน ต่อรอง รวมไปถึงการพัฒนาแนวคิดต่าง ๆ นั้นให้เข้ากับโจทย์ทางประวัติศาสตร์และทางการเมืองในสยาม คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 จึงอาจถูกอธิบายผ่านพัฒนาการของรัฐธรรมนูญนิยมสมัยใหม่ดังนี้

เพื่ออธิบายการทำงานของรัฐธรรมนูญในคำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 ผู้แต่งเลือกใช้ภาษาแบบจักรกลอธิบายอรรถประโยชน์ของการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ ความว่า “ชาวยุโรปได้แปลคำจัดแจงบ้านเมืองของเขา คือ คอนสติติวชันว่าเป็นเหมือนดังเครื่องจักร ที่เมื่อเวลาติดไฟเข้าแล้ว ก็อาจสามารถที่จะเดินไปได้เอง ไม่ต้องไปช่วยหมุนจักรโน้นจักรนี้ก็จะให้เดินสะดวกขึ้นอีก การที่จะคิดจัดบ้านเมืองครั้งนี้ก็เหมือนกันคือต้องจัดให้เจ้าพนักงานหัวหน้าของกรมนั้น ๆ ได้รับผิชอบดีชั่วในกรมของตัวเองทุกอย่างจึงจะเป็นเครื่องจักรที่ไม่ต้องให้เป็นทีขุนเคืองใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” การเปรียบรัฐธรรมนูญเหมือนดังเครื่องจักรนี้ เน้นย้ำถึงการทำงานแบบอัตโนมัติของระบบการเมืองซึ่งแต่ละส่วนทำงานโดยไม่จำเป็นต้องรอคำสั่งจากศูนย์รวมอำนาจบริหารที่เดียวจึงทำให้การทำงานเป็นไปอย่างรวดเร็วมากกว่าการเมืองในระบอบเก่า การเปรียบรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องจักรที่ปรากฏในงานประพันธ์ขึ้นดังกล่าวจึงสะท้อนความพยายามในการพยายามเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระลอกการปฏิรูปสากลของคณะผู้ก่อการ

นอกจากนี้ ข้อความดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญนิยมและแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองไทยในยุคแรกนั้น ให้ความสำคัญกับการจัดวางและจำกัดอำนาจแขนงต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะอำนาจบริหารโดยมิได้ยึดติดกับการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของสถาบันกษัตริย์ยิ่งไปกว่านั้น การใช้กรอบรัฐธรรมนูญนิยม (นอกเหนือไปจากกรอบแบบพัฒนาการประชาธิปไตยที่มักถูกหยิบมาใช้ในการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์) ยังพิสูจน์ตัวเองว่านอกจากจะสอดคล้องกับค่านิยมของโลกในช่วงเวลาดังกล่าวแล้วยังสอดคล้องกับความเข้าใจของผู้ประพันธ์งานชิ้นดังกล่าวด้วย ดังข้อความที่ว่า “ทางที่ข้าพพทุทธเจ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาว่าเป็นคอนสติติวชันยุโรปนั้นหาได้ประสงค์ที่จะให้มีปาลิเมนต์ในเวลาอันนี้ไม่ [เน้นข้อความโดยผู้เขียน]” (คำกราบบังคมทูล น. 49) (Prince Nares Varariddhi 1967, 49)

ข้อความดังกล่าวเปิดเผยพัฒนาการที่ไม่เป็นเส้นตรงและหลายครั้งสวนทางกันของรัฐธรรมนูญนิยม ระบบรัฐสภา (parliamentarianism)¹¹ (Selinger 2019) และคุณค่าทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic values) ซึ่งการศึกษาทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองไทยยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างลึกซึ้งนักและอยู่นอกเหนือขอบเขตของโครงการวิจัยชิ้นนี้หากแต่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการจัดระบบประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองไทยอันเป็นก้าวแรกในการสร้างบทสนทนากับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล

นอกเหนือการพัฒนาการของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม ในช่วงเวลาเดียวกันนั่นเอง แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมืองได้ก่อตัวขึ้นท่ามกลางกระแสการปฏิรูปทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ห้า ความเป็นพลเมืองที่พึงเป็นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการทำให้สยามมีความศิวิไลซ์

¹¹ สำหรับแนวคิดระบบรัฐสภา (parliamentarianism) ซึ่งมีพัฒนาการก่อนคุณค่าทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสมัยใหม่ (modern democratic values) และหลายทศวรรษต่อมาเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ดูเพิ่มเติมในหนังสือ Selinger, W. 2019. *Parliamentarism: From Burke to Weber* (Ideas in Context). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108585330

ทัดเทียมกับประเทศกับนานาอารยประเทศ ในปีเดียวกันกับที่คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 ได้ถูกเผยแพร่ (พ.ศ. 2427) รัชกาลที่ห้ามีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศผ่านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของความพลเมืองว่า “วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือและเป็นที่สรรเสริญแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐซึ่งผู้เป็นใหญ่ยังนับแต่พระมหากษัตริย์ เป็นต้น ตลอดจนราษฎร พลเมือง สมควร แลจำเป็นต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวง สำเร็จไปได้ทุกสิ่งอย่าง... ขอบอกได้ว่าการเล่าเรียนในบ้านเมืองเรา นี้ จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่งซึ่งฉันจะอุตสาหกิจให้เจริญขึ้นจงได้” (Vuthichai 1983, 50) สำนึกเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองจึงเกิดขึ้นในสมัยนี้อย่างเป็นเนื้อหนึ่งอันเดียวกันกับสำนึกแห่งความเป็นชาติท่ามกลางภัยจากอิทธิพลตะวันตกในภูมิภาค ในสยาม ความเป็นพลเมืองกระแสแรกนี้ยึดโยงอย่างแน่นแฟ้นกับอุดมการณ์ชาตินิยม ศตวรรษที่สิบเก้าและความพยายามเป็นชาติทันสมัย หากพยายามจัดวางแนวคิดพลเมืองในสยามกระแสแรกนี้ลงในประเภทต่าง ๆ ของกรอบพลเมืองศึกษาอาจพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในยุคดังกล่าวใกล้เคียงกับความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐนิยม มากกว่าความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยม เนื่องจากอัตลักษณ์ความเป็นชาติถูกชูขึ้นให้เป็นอัตลักษณ์เดียวของชาวสยามที่สำคัญที่สุดสอดคล้องกับความพยายามในการรวมศูนย์การปกครองและมีภาพที่ชัดเจนว่าพลเมืองที่พึงเป็น นั้นมีคุณสมบัติแบบใดบ้าง ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการไม่ปรากฏโครงสร้างทางกฎหมายเพื่อพิทักษ์สิทธิของปัจเจกอันเป็นหัวใจหลักของความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยมอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองยังมีบทบาทสำคัญในเวลาต่อมาในฐานะเงื่อนไขของสิทธิทางการเมือง แน่นนอนว่าความเข้าใจดังกล่าวกลับตาลปัตรกับรากฐานทางปรัชญาการเมืองแบบเสรีนิยมในปัจจุบันซึ่งตั้งอยู่บนแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิตามธรรมชาติ โดยเฉพาะสิทธิของปัจเจกซึ่งมาก่อนความจำเป็นรูปแบบต่าง ๆ ที่รัฐบาลอาจกล่าวอ้าง ในทางกลับกัน ในสยามกลับปรากฏว่าความรับรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นใน *แบบเรียนภูมิศาสตร์และพงษาวดาร เล่ม 1* เขียนโดยหลวงอนุภาณสิขยานุสรณ์ ตอนหนึ่งปรากฏคำอธิบายว่าด้วยพัฒนาการของประเทศซึ่งสัมพันธ์กับความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็น “เมืองต่าง ๆ ได้รวมกันขึ้นเป็นประเทศ ตั้งหัวหน้าเมืองเรียกว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นประธานและมีอาญาสิทธิ์เด็ดขาดในราชการบ้านเมือง ต่อมาบางประเทศที่พลเมืองมีความรู้ดีแล้ว ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองชนิดนี้ ใช้วิธีการปกครองที่ถือเอาเสียงของประชาชนส่วนใหญ่...” (Luang Anuphan Sisayanusan 1913, 74; Nakharin 2010, 100) ในทำนองเดียวกัน หนังสือสอนอ่านเรื่อง *พลเมืองดี* (2454) เป็นอีกตัวอย่างที่ดีของพัฒนาการความเป็นพลเมืองในประวัติศาสตร์ความคิดของไทยซึ่งเน้นความแตกต่างของหน้าที่ซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงรับผิดชอบเป็นสำคัญ

แม้งานวิชาการหลายชิ้นชี้ให้เห็นการขาดความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมืองในพัฒนาการประวัติศาสตร์ไทยอย่างเป็นระบบแล้ว¹² แต่นอกเหนือจากประเด็น

¹² เช่น อรรถจักร สัตยานุรักษ์, “การเกิดแนวคิดหน้าที่พลเมืองในรัฐไทยสมัยใหม่,” รัฐศาสตร์สาร. 14 (กันยายน 2531 – เมษายน 2532) และ อุไรวาส ปรีดีติลล, “การวิเคราะห์พัฒนาการของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับของไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตสาขาวิชาสารคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538)

ดังกล่าว พัฒนาการเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังมีความคล้ายคลึงกับการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจเกี่ยวกับพลเมือง (citizenship) ในประเทศอังกฤษ (ซึ่งเป็นประเทศที่ชนชั้นนำไทยหลายกลุ่มรวมไปถึงคณะผู้ประพันธ์คำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 ตั้งใจที่จะให้เป็นตัวอย่างแก่สยามในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นรูปแบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ) ในช่วงเวลาเดียวกันอีกด้วย กล่าวคือ ช่วงต้นศตวรรษที่สิบเก้า คำว่า citizenship ในการเมืองอังกฤษมักถูกเชื่อมโยงกับฝ่ายจาโคแบงก์ (Jacobin) และกลุ่มต่อต้านราชวงศ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ปลายศตวรรษต่อเนื่องกับต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ความเป็นพลเมืองกลับกลายเป็นคำที่ซับซ้อนเกียติ หน้าที่ และการอุทิศตนให้แก่สาธารณะ (*The Cambridge History of Nineteenth Century Political Thought*) (Stedman Jones and Claeys 2011, 899) ทั้งนี้เนื่องจากความสำเร็จของการปฏิรูปการเมืองในอังกฤษซึ่งสามารถต้านกระแสการปฏิวัติที่เกิดขึ้นในยุโรปภาคพื้นทวีปได้ เมื่อความเป็นพลเมืองแบบที่ชนชั้นนำสยามรู้จักผ่านระบบการศึกษาอังกฤษในช่วงเวลาเดียวกันเดินทางมาถึงพระนคร นิยามดังกล่าวซึ่งเน้นเกียติและหน้าที่ของพลเมืองจึงบังเอิญสอดคล้องกับจุดประสงค์ของชนชั้นนำสยามที่จะปฏิรูปการเมืองโดยยังรักษาสถาบันกษัตริย์ไว้ผ่านการจำกัดอำนาจทางรัฐธรรมนูญไว้ อย่างไรก็ตาม ความเป็นพลเมืองลักษณะดังกล่าวก็ได้ถูกท้าทายโดยข้อเสนอทางการเมืองแบบใหม่ในเวลาต่อมา

ความเป็นพลเมือง ข้อเสนอแบบสาธารณรัฐนิยม และ “ลักษณะปกครองมีคอนสติตูชัน” ของรัชกาลที่หก ใน ร.ศ. 130

บริบทของการเมืองโลกในขณะนั้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คณะผู้ก่อการในเหตุการณ์ ร.ศ. 130 ตัดสินใจเลือกปีดังกล่าวดังที่บันทึกได้ตั้งข้อสังเกตว่าการชักชวนให้ทหารคนอื่น ๆ เข้าร่วมนั้นมักไม่ค่อยประสบปัญหาเนื่องจาก “สมัยของประชาธิปไตยกำลังตื่นตัวไปทั่วโลก” (Rian Srichan and Net Phunwiwat 2013, 51) ปลายศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องกับต้นศตวรรษที่ 20 มีการปฏิวัติสำคัญหลายระลอกตั้งแต่ การลุกฮือต่อต้านราชวงศ์บูร์บงในชิลี การปฏิวัติเดือนมีนาคม (March Revolution) ในรัฐเยอรมันรัฐต่าง ๆ โดยชนชั้นกรรมาชีพเสรีนิยม ในฝรั่งเศส การปฏิวัติเดือนกรกฎาคม (July Revolution 1830) และต่อมาการปฏิวัติปี 1848 ทำให้ฝรั่งเศสกลายเป็นสาธารณรัฐอีกครั้ง และเมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 การปฏิวัติครั้งสำคัญรัสเซียปี 1905 ก็แสดงให้เห็นอีกครั้งว่าศตวรรษที่ 20 เองก็ยังคงเป็นยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (Grinin, Korotayev, 2021)

แม้เหตุการณ์ ร.ศ. 130 นั้นมักถูกศึกษาในฐานะความพยายามอันล้มเหลวและปฐมบทของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองในอีกยี่สิบปีถัดมา แต่งานวิจัยชิ้นนี้เสนอว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นหมุดหมายอันสำคัญของการลงหลักปักฐานของรัฐธรรมนูญนิยมในสยามโดยเฉพาะพัฒนาการของความคิดเกี่ยวกับพลเมือง โดยเฉพาะเจาะจง เหตุการณ์ดังกล่าวเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การเมืองสยามเข้ากับสาธารณรัฐนิยมสากลอันสอดคล้องกับทิศทางของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล หลังศตวรรษที่ 19 แนวคิดสาธารณรัฐนิยมไม่ได้หมายความว่าเพียง

การปกครองโดยระบบประธานาธิบดีเพียงอย่างเท่านั้น ตัวอย่างที่ชัดเจนคือบทบาทของกระแสหนึ่งของสาธารณรัฐนิยมในอังกฤษในการเรียกร้องการปฏิรูปสถาบันทางการเมืองต่างๆโดยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการโค่นล้มราชวงศ์แต่อย่างใด (Gossman, 1962) สาธารณรัฐนิยมและรัฐธรรมนูญนั้นจึงมีเส้นทางที่ทับซ้อนกันในประวัติศาสตร์ความคิดซึ่งมีจุดมุ่งหมายร่วมกันได้แก่การจำกัดอำนาจของสถาบันทางการเมืองต่างๆ นอกจากนี้ เหตุการณ์ดังกล่าวยังมีบทบาทในการพัฒนาความเข้าใจแนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมืองให้มีมิติมากขึ้นนอกเหนือไปจากความคิดเรื่องเกียรติและหน้าที่ดังที่ได้กล่าวไปในส่วนที่แล้วของงานวิจัยดังที่จะได้อธิบายในส่วนถัดไปนี้

ในสายตาของประชาคมโลก สื่อต่างประเทศเองก็มองเหตุการณ์ ร.ศ. 130 ในฐานะความพยายามอันล้มเหลวของแนวคิดสาธารณรัฐนิยม หนังสือพิมพ์ The Evening Star ฉบับวันที่ 5 มีนาคม 1912 อธิบายว่า “ทางการได้ตรวจสอบพบแผนที่จะก่อตั้งสาธารณรัฐ” (The Morning Star, Washington, March 5, 1912 อ้างอิงจาก เจริญ ศรีจันทร์และเนตร พูนวิวัฒน์ หน้า 330) (Rian Srichan and Net Phunwiwat 2013, 330) เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ The Sun ฉบับวันที่ 6 มีนาคมของปีเดียวกันและ The New York Herald ซึ่งพาดหัวว่า SIAM HAS CAUGHY REPUBLIC FEVER และมีเนื้อหาในลักษณะเดียวกัน (อ้างอิงแล้ว หน้า 331) ในความรับรู้ของโลกตะวันตกในขณะนั้น ความพยายามในการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองโดยมีเป้าประสงค์เพื่อการจำกัดการใช้อำนาจตามอำเภอใจ (arbitrary powers) ให้อยู่ภายใต้ธรรมนูญการปกครองนั้นจึงสามารถเรียกผู้ก่อการว่าเป็นพวกนิยมสาธารณรัฐนิยมได้ในความหมายกว้าง แน่นนอนว่าในบรรดาผู้ก่อการก็มีผู้ที่ต้องการยุติระบอบกษัตริย์ด้วย (อ้างอิงแล้ว หน้า 13) แม้ว่าจะมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยกับการคงไว้ซึ่งสถาบันกษัตริย์และผู้ที่มีมองว่าสถาบันดังกล่าวไม่มีความจำเป็นในการเมืองสมัยใหม่ แต่จุดร่วมของทุกคนที่เห็นตรงกันคือความจำเป็นของการจำกัดอำนาจของผู้ปกครองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารประเทศผ่านการปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ ดังที่บันทึกของผู้ก่อการได้เขียนไว้ว่า “จุดมุ่งหมายของเราคือการเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (Democracy) ใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญ (Constitution) เป็นกฎหมายปกครองประเทศ” (Rian Srichan and Net Phunwiwat 2013, 34) เหตุการณ์ดังกล่าวจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นความต่อเนื่องของความพยายามที่จะทำให้สยามกลายเป็นประเทศสมัยใหม่ผ่านการสร้างสถาบันทางการเมืองได้แก่รัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม ข้อแตกต่างอันควรค่าแก่การพิจารณาคือ สำหรับผู้ที่นิยมสาธารณรัฐนิยมในความหมายแคบคือการปกครองแบบที่ไม่มีสถาบันกษัตริย์เราจะพบว่ามีการสร้างความชอบธรรมให้กับรูปแบบทางการเมืองนี้ผ่านการนำเสนอานิยามของความเป็นพลเมืองแบบใหม่

สำหรับผู้ที่นิยม “รีพับลิกัน” เช่น เหลียง ศรีจันทร์ (ขุนทวยหาญพิทักษ์) เขาได้เขียนงาน “ว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ” เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบการปกครองแบบสาธารณรัฐกับความเป็นพลเมืองไว้ว่า “การปกครองประเทศตามวิธีนี้ยกเลิกไม่ให้มีกษัตริย์ปกครองอีกต่อไป แต่มีประชุมสำหรับการจัดการบ้านเมืองอย่างแข็งแรง...ส่วนราษฎรผู้คนพลเมืองก็เหยียดไปในตระกูลเดียวกันหมด การแบ่งคนออกเป็นตระกูลสูงต่ำเช่นนี้ประเทศที่เป็นรีพับลิกันยกเลิกเสียหมด เพราะฉะนั้นการดูถูกและการคุมเหงซึ่งกันก็หมดไป ไม่มี

ใครเป็นปวณายเหมือนกับการปกครองวิธีอื่น เพราะฉะนั้นราษฎรทุกประเทศจึงอย่างเปลี่ยนการปกครองให้เป็นวิธีปลีกทั้งหมัด เวลานี้ประเทศน้อยใหญ่ต่าง ๆ เป็นวิธีปลีกกันเกือบทั่วโลกแล้ว เช่นทวีปอเมริกาเป็นหมดทั้งทวีป ส่วนในทวีปยุโรปนั้นคือประเทศฝรั่งเศส” ข้อเขียนของนายเหล็งชี้ให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐนิยมที่เชื่อมโยงความเท่าเทียมทางสังคม (social equality) เข้ากับอุดมการณ์ดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น งานเขียนขึ้นดังกล่าวยังเชื่อมโยงลักษณะของสังคมโดยเฉพาะความเป็นชนชั้นกับรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางประวัติศาสตร์อันเป็นสากลของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ซึ่งเขามองว่าสยามเองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ข้อสังเกตดังกล่าวแสดงยังให้เห็นว่าผู้เขียน “ว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ” ตระหนักถึงความสำคัญของความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง ความเท่าเทียม และสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งยังไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองของสยามจนกระทั่งขณะนั้น ยิ่งไปกว่านั้น ความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐนิยมซึ่งให้ความสำคัญกับความรักชาติ (patriotism) ยังสอดคล้องกับความท้าทายทางการเมืองของสยามในช่วงปลายศตวรรษที่สิบเก้า และศตวรรษที่ยี่สิบตอนต้นซึ่งเผชิญกับสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สองซึ่งเป็นบริบทสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวลาต่อมา

ในจดหมายเหตुरายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับเดือนมีนาคม พ.ศ. 2454 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์) (King Vajiravudh, Rama VI. 1974) รัชกาลที่หกทรงแสดงความเห็นเกี่ยวกับ “คอนสติตูชัน” หรือระบอบรัฐธรรมนูญไว้อย่างน่าสนใจเช่นกัน โดยเริ่มจากการแสดงความเห็นด้วยว่า “การที่มอบการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียวผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น ดูเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่” ข้อนำสังเกตคือทรงเรียกข้อเรียกร้องของ ร.ศ. 130 ว่าเป็นการเรียกร้องเพื่อเปลี่ยนไปเป็น “ลักษณะปกครองมีคอนสติตูชัน” แต่หากอ่านจดหมายฉบับดังกล่าวจนจบก็จะพบว่าทรงเฉพาะเจาะจงหมายถึงระบอบรัฐสภา (parliamentarism) ตามโมเดลแบบอังกฤษมากกว่าอย่างอื่น เนื่องจากทรงเลือกอภิปรายปัญหาเกี่ยวกับระบอบรัฐสภาผ่านตัวอย่างวิกฤติทางรัฐธรรมนูญอังกฤษที่เรียกกันว่า Edwardian Constitutional Crisis (1909-1911) ซึ่งเกี่ยวข้อง กับแผนปฏิรูปการคลังของพรรคเสรีนิยม (หรือที่เรียกกันว่า People’s Budget) ในขณะนั้น ดังที่จะเห็นในการที่พระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความวุ่นวายในสภาในช่วงเวลาดังกล่าว ว่า “ในระหว่างที่ปาร์ตี้ “ก” เป็นรัฐบาล ก็อดหนุนพวกพ้องของตนเสียเต็มที่ ฝ่ายปาร์ตี้ “ข” ก็ไม่คัดค้านจริงจังอันใด จะคัดค้านบ้างก็แต่พอเป็นกิริยา เพราะนึกอยู่ว่า ไม่ช้าก็จะต้องคราวฝ่ายตนได้เข้าไปนั่งกินบ้าง ความเสียหายอันนี้มีอยู่ แก่ปาร์ลียเมนต์แทบทุกเมือง แม้แต่ที่เมืองอังกฤษซึ่งนิยมกันว่าเป็นประเทศซึ่งมีปาร์ลียเมนต์อันดีที่สุด ก็ยังมีคนอังกฤษเองร้องติอยู่” ในภาพกว้างกว่าการเมืองระหว่างพรรค “วิกฤติ” ดังกล่าวก่อให้เกิดตีเบทว่าด้วยเสถียรภาพของระบบรัฐสภาและรัฐธรรมนูญอังกฤษท่ามกลางการเกิดขึ้นของนักการเมืองอาชีพ (career politician) ตั้งแต่ศตวรรษที่สิบเก้าตอนปลายจนก้าวล่วงเข้าสู่ศตวรรษที่ยี่สิบ ซึ่งรัชกาลที่หกทรงอธิบายว่า “มีผลอัน 1 ซึ่งเชื่อว่าผู้ที่ริเริ่มคิดวิธีปกครองด้วย “คอนสติตูชัน” มิได้ตั้งใจไว้ว่าจะให้มี คนขึ้นจำพวก 1 ซึ่งเอาการบ้านเมือง (ปอลิติค) เปนทางหาชื่อเสียง เอาเปนงานประจำสำหรับทำ เอาเปนทางเลี้ยงชีพทีเดียว” และทรงอ้างว่า “ถ้าจะว่าไปตามตำราก็คงว่าไม่ควร” ซึ่ง

เป็นทัศนคติลักษณะเดียวกับฝ่ายอนุรักษนิยมอังกฤษในขณะนั้นยึดถือ กล่าวคือ เป็นฝ่ายที่เชื่อว่างานทางการเมืองไม่สามารถมีผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งได้หากนักการเมืองใช้ “ปอลิติค” เป็น “ทางหาเลี้ยงชีพ” โดยมีนัยว่างานเหล่านั้นควรสงวนไว้เฉพาะผู้ที่มีการศึกษา และไม่มีความคิดเห็นรื้อนทางการเมืองจนสามารถวางตัวเป็นกลางได้

นอกจากนี้ จดหมายฉบับนี้ยังเป็นข้อยืนยันว่าในช่วงเวลาดังกล่าว ติเบตเกี่ยวกับแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมและระบบรัฐสภานั้น สามารถแยกขาดจากรูปแบบของรัฐบาล ดังที่ทรงแสดงพระวินิจฉัยว่า “การมีปาร์ลียเมนต์ ฤ็เป็นริบลิคไม่ตัดการฉ้อโกงฤ็การไม่สมำเสมอให้หมดได้ แต่ว่า ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ก็เป็น แต่หัวข้อบางข้อ ซึ่งตามความเห็นของเราเห็นว่าเป้น สำคัญ และโทษ ทั้งปวงที่ได้แสดงมาแล้วนั้น อาจจะมีได้ไม่เฉพาะแต่ที่ในประเทศซึ่งใช้ ลักษณะปกครองเป้น “ลิมิเตดมอนาร์ค” ถึงในประเทศที่ใช้ลักษณะปกครองเป้น “ริบลิค” ก็มีได้เหมือนกัน การมีปาร์ลียเมนต์ก็ดี ฤ็ ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนลักษณะปกครองเป้นริบลิคไปทีเดียวก็ดี ไม่ตัดการ ฉ้อโกงถ้าการไม่สมำเสมอให้หมดไปได้เลย” อย่างไรก็ตาม ทรงเห็นด้วยว่า “เมื่อปรากฏอยู่เช่นนี้แล้ว ก็ไม่มีข้อควรสงสัยเลยเถว่า เมืองไทยเรานี้คงจะต้องเป้นไปอย่างประเทศอื่น ๆ ได้ เป้นมาแล้ว คงจะต้องมี “คอนสติตุชั่น” อัน 1 เป้นแน่แท้ ถึงแม้ การมี “คอนสติตุชั่น” จะมีโทษเช่นที่กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ลักษณะปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือพระเจ้าแผ่นดินผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน (ซึ่งในเวลาบัดนี้มีผู้แลเห็นและรู้สึกละยหลายคน !) จึงตก อยู่ในปัญหาว่าจะเลือกเอาอย่างไหน และคำตอบปัญหาอันนี้ ก็มีอยู่ว่า แล้วแต่ประชาชนจะเห็นชอบและประสงค์ทั่วกันเถิด” กล่าวคือ สยามเองย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองสากลซึ่งระบอบรัฐธรรมนูญนิยม (ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะใด) กำลังค่อยๆกลายเป็นบรรทัดฐานทางการเมืองของโลก

ความเป็นพลเมืองและหมุดหมายแห่งรัฐธรรมนูญนิยมหลัง พ.ศ. 2475

หากกล่าวถึงแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในการเมืองสมัยใหม่ว่าด้วยการจำกัดอำนาจรัฐบาล นั้นนักวิชาการหลายท่านอาจให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสหลังการโค่นล้มระบอบกษัตริย์และอเมริกาหลังหลุดพ้นจากการครอบงำของจักรวรรดิอังกฤษ อย่างไรก็ตาม ระลอกแรกของการกลายเป็นระบอบรัฐธรรมนูญนิยมในฐานะปรากฏการณ์ของโลกซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงโลกตะวันตกอีกต่อไปนั้นเกิดขึ้นในสมัยระหว่างสงคราม (interwar period) และสิ้นสุดลงพร้อมกับการปะทุขึ้นของสงครามเย็น บริบทของสงครามโลกดังกล่าวทำให้แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในช่วงศตวรรษที่ยี่สิบให้ความสำคัญกับสำนึกความเป็นชาติและบทบาทของประชาชนในการพัฒนาและปกป้องรักษาชาติดังกล่าว

การเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญนิยมในสมัยระหว่างสงครามนี้จึงให้ความสำคัญกับเอกราชและคุณภาพชีวิตของประชาชนซึ่งในบางกรณีมีการระบุลงไปอย่างชัดเจนในเอกสารทางรัฐธรรมนูญ เช่น Karachi Resolution ซึ่งเขียนขึ้นในปี 1931 และเน้นหลัก Purna Sawaraj หรือความเป็นอิสระ/เอกราชอันสมบูรณ์ (complete independence) นอกเหนือจากสิทธิขั้นพื้นฐานเหนือชีวิตและร่างกายแล้ว เอกสารดังกล่าวยังครอบคลุมสิทธิทางสังคมและทางเศรษฐกิจซึ่งมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานในระบบอุตสาหกรรม สิทธิในการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น Karachi

Resolution เป็นตัวอย่างของพัฒนาการรัฐธรรมนูญนิยมในช่วงสมัยระหว่างสงครามซึ่งขยายความครอบคลุมการพัฒนาพลเมืองของประเทศอย่างเป็นระบบ อันสะท้อนหลักความเป็นสาธารณรัฐนิยมซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญอินเดีย ซึ่งนิยามตนเองว่าเป็นสาธารณรัฐอันมีอธิปไตย ยึดหลักสังคมนิยม โลกาวิสัย และหลักประชาธิปไตย (a Sovereign Socialist Secular Democratic Republic) ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้องค์การการค้าโลกให้ความสนใจกับพลเมืองและรัฐธรรมนูญนิยมจึงค่อยๆปรากฏรูปร่างขึ้นอย่างชัดเจนสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐซึ่งมีความแน่นแฟ้นมากขึ้นในเชิงบทบาทและหน้าที่ที่ทับซ้อนกันและกันท่ามกลางความท้าทายทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารในขณะนั้น

เมื่อพิจารณาบริบทของประวัติศาสตร์สากลในสมัยระหว่างสงครามดังกล่าว ความสำเร็จของคณะราษฎรตามข้อแรกในหลักหกประการได้แก่หลักเอกราช ซึ่งหมายรวมถึงเอกราชทางการศาล การยกเลิกสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับนานาประเทศ ตลอดจนความสำเร็จของขบวนการเสรีไทยในการทำให้ไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงครามจึงสอดคล้องกับความพยายามอย่างเป็นระบบในการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบใหม่ภายใต้หลักรัฐธรรมนูญนิยมเช่นกัน

ในปี ค.ศ. 1932 นั้นเอง สยามได้เปลี่ยนแปลงการปกครองและเป็นครั้งแรกที่มีความพยายามสถาปนาแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมอย่างชัดเจนโดยกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมือง ความพยายามนี้สะท้อนให้เห็นผ่านชื่อของ “หมุดคณะราษฎร” ซึ่งแท้จริงแล้วมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “หมุดกำเนิดรัฐธรรมนูญ” (Narit Charatchanyawong 2021, 10) ซึ่งสะท้อนเจตนารมณ์ในการก่อตั้งระบอบการปกครองที่มีหลักกฎหมายเป็นเครื่องมือในการจำกัดอำนาจการครองโดยเฉพาะอำนาจของรัฐบาล อาจกล่าวได้ว่า ระบอบรัฐธรรมนูญนิยมเกิดขึ้นในสยามอย่างแท้จริงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 หรือ ค.ศ. 1932 และแม้ระบอบดังกล่าวจะหยุดชะงักลงด้วยการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 แต่คุณูปการของเหตุการณ์ดังกล่าวอีกประการก็คือความสำคัญต่อพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองในไทย แม้ว่าจะมีงานในยุคหลังหลายกระแสที่หันมาให้ความสนใจกับช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวจากแง่มุมใหม่ๆ เช่น ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ ของชาติรี ประกิตนันทการ (พิมพ์ครั้งที่ 1 ปี 2552) ราษฎรสามัญหลังการปฏิวัติ 2475 (2558) โดยสรายุทธ วิสาขม รวมไปถึง การปฏิวัติที่ปลายล้น ของชาติชาย มุกสง (2565) ซึ่งสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับโภชนาการใหม่เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและความแข็งแรงของพลเมืองอันเป็นหัวใจของระบอบใหม่นโยบายทางสุขภาพและการส่งเสริมอุตสาหกรรมทางอาหารหลังปี 2475 อย่างไรก็ตาม บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งเชื่อมโยงปณิธานในการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญนี้กับพัฒนาการของความคิดเรื่องความเป็นพลเมืองในห้วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยให้ความสำคัญกับมิติใหม่ๆเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองซึ่งไม่ปรากฏก่อนหน้าการอภิวัฒน์ในปี พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นพลเมืองและความคิดเรื่อง “right to self-determination” หรือแปลอย่างกว้างว่าสิทธิในการปกครองตนเอง

สิทธิในการปกครองตนเอง (self-determination) นี้ เป็นนิยามของเสรีภาพแบบ

สาธารณรัฐนิยมซึ่งในระดับปัจเจกหมายถึงการมีอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและการไม่ตกอยู่ภายใต้การบัญชาการของผู้อื่น อย่างไรก็ตาม ภายหลังศตวรรษที่สิบแปด แนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพดังกล่าวได้ขยายความรวมไปถึงเอกราชของประเทศหนึ่งซึ่งไม่ตกอยู่ในการบงการของสิ่งภายนอกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดในงานของริชาร์ด ไพรส์เรื่อง *The Observations on the Nature of Civil Liberty* (1776) (Price 1776) ซึ่งยืนยันว่าอาณานิคมอเมริกาในขณะนั้นไม่มีเสรีภาพเนื่องจากตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษแม้ว่าการเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอาจสร้างผลประโยชน์ทางการทหารหรือทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ผู้ที่อยู่ในอาณานิคมอเมริกาไม่สามารถเรียกตนเองว่าเป็นเสรีชนได้ ต่อในมาบริบทของปลายสงครามโลกครั้งที่ 1 หลักสิทธิในการปกครองตนเองปรากฏอีกครั้งในสุนทรพจน์ว่าด้วยหลักการสิบสี่ข้อของประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสันอันว่าด้วยหลักการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการธำรงรักษาสันติภาพของโลกอันรวมไปถึงหลัก self-determination หรือสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองโดยปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจภายนอกของประเทศเหล่านั้นด้วย¹³ (Throntveit 2011) นิยามของเสรีภาพดังกล่าวซึ่งมีความยึดโยงกับแนวคิดแบบสาธารณรัฐนิยมจึงได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญพัฒนาการของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในช่วงสมัยระหว่างสงครามรวมไปถึงแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสยามเมื่อปี ค.ศ. 1932 ด้วย กล่าวคือ หลักสิทธิในการกำหนดตนเองนี้ได้ขยายขยายจากจนถึงต้นซึ่งใช้อธิบายเฉพาะเสรีภาพในระดับปัจเจกไปสู่เสรีภาพของรัฐฯหนึ่ง โดยเฉพาะเจาะจง หากรัฐหนึ่งๆจะมีเสรีภาพได้ นอกเหนือจากรัฐนั้นต้องถือเอกลัทธิในการกำหนดชะตาของตนเองโดยปราศจากการแทรกแซงจากภายนอกแล้ว เสรีภาพของรัฐนั้น ๆ ยังขึ้นอยู่กับสิทธิในการกำหนดชะตาของรัฐโดยพลเมืองแต่ละคนซึ่งเป็นส่วนประกอบของรัฐสมัยใหม่ด้วย และเสรีภาพของรัฐในคำอธิบายแบบนี้เองที่กลายมามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสยาม

หากพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลดังที่กล่าวมา ระบอบรัฐธรรมนูญรวมไปถึงแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวจึงสอดคล้องกับพัฒนาการของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมสากลตั้งแต่ต้นและสอดคล้องกับแนวโน้มที่ประเทศต่างๆหันมาให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองและสิทธิของพลเมืองในการกำหนดชะตาและกำกับทิศทางการของรัฐ เอกสารชิ้นสำคัญนอกเหนือไปจากเอกสารที่ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางแล้วเช่น แถลงการณ์คณะราษฎรฉบับที่ 1 ได้แก่ คำอธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่าง ๆ (2475) ในการเสวนาเรื่อง “ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับ 27 มิถุนายน 2475 ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ปรีชา สุวรรณทัต ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเอกสารชิ้นดังกล่าวไว้ว่า “...หนังสือเล่มนี้พูดถึงลักษณะทั่วไป [ของการปกครองรูปแบบใหม่] พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475...อาจารย์หลวงจักรพานีเขียนหนังสือเล่มนี้ หนึ่งเดือนหลังจากวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หนังสือเล่มนี้ออกมาเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ท่านบอกว่า นับว่าเป็นของประหลาดมหัศจรรย์อย่างหนึ่งในตำนานกฎหมายของโลก จะหาที่อื่นเปรียบได้ยาก จากตัวบท

¹³ ดูเพิ่มเติม Trygve, T. (2011) The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination *Diplomatic History* 35 (3): 445-81.

แห่งธรรมนูญปกครองที่พอสันนิษฐานได้ว่า ผู้ร่างตั้งใจจะเอาลัทธิและวิธีดำเนินการของประเทศที่มีธรรมนูญปกครองใหม่ๆ เช่น จีน รัสเซีย เดนมาร์ก เข้าผสมกับลัทธิและหลักดำเนินการของประเทศที่มีธรรมนูญเก่า ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น รวมกันเข้าเป็นโครงแล้วปรับเข้ากับลัทธิและหลักการของประเทศสยาม...” การปกครองรูปแบบใหม่นี้จึงต้องการคำอธิบายแก่สาธารณชนอย่างเป็นระบบ

ใน คำอธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่าง ๆ (2475) ของหลวงจักรปาณิสวัสดิ์-วิสุทธิได้อธิบายประวัติศาสตร์ของความคิดว่าด้วยความเป็นพลเมืองในสยามไว้อย่างน่าสนใจว่า:

จนถึงปลายสมัยรัชกาลที่ ๖ แต่พระเจ้าแผ่นดินตอนหลังๆทุกพระองค์ก็ได้ทรงตระหนักแน่ว่าพระราชหฤทัยคืออยู่ว่า ในการปกครองย่อมมีปัญหาบางประเภท ซึ่งหากได้ปรึกษาฟังความเห็นของผู้มีสติปัญญา มีความหยั่งรู้ ถึงสุขทุกข์ของประชาชนเป็นจำนวนมากด้วยกัน ก็ย่อมเป็นการดีมีคุณประโยชน์ ประกอบด้วยในระหว่าง ๓๐-๔๐ ปีที่แล้วมาได้มีกุล-บุตรชาวไทยออกไปศึกษาวิชาการ ณ เมืองต่างประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ *ความรู้สึกถึงสิทธิและหน้าที่แห่งพลเมืองก็ค่อยฟื้นฟูลขึ้น* (-เน้นข้อความโดยผู้เขียน) จนในปี ร.ศ. ๑๓๐ ได้มีผู้พยายามจะก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวหนึ่ง แต่ไม่สำเร็จ ถึงกระนั้น *ความกระหายที่จะใคร่ใช้สิทธิปกครองตนเอง* (-เน้นข้อความโดยผู้เขียนบทความ) ได้เจริญยิ่งขึ้นเสมอมา” (Jakra-Pa-Nee 1932, 6)

ปฐมบทของสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและความพยายามการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมฉบับต่าง ๆ จนกระทั่งได้รับเอกราชสมบูรณ์ของผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเป็นส่วนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่แรก¹⁴ กล่าวอีกอย่างคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 ในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลเผยแพร่ตนเองผ่านมโนทัศน์ว่าด้วยสิทธิในการปกครองตนเองทั้งในระดับปัจเจกและในระดับรัฐ จากข้อความดังกล่าว หลวงจักรปาณิสวัสดิ์ผู้เขียนได้เชื่อมโยงสิทธิในการปกครองตนเองหรือ self-government เข้ากับ “*ความรู้สึกถึงสิทธิและหน้าที่แห่งความเป็นพลเมือง*” ไว้อย่างน่าสนใจ ฐานคิดดังกล่าวแตกต่างจากฐานคิดเรื่อง “พลเมืองดี” ที่ปรากฏในยุคก่อนหน้านี้เนื่องจากวิธีคิดเรื่องสิทธิในการปกครองตนเองนี้มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ความคิดเชื่อมโยงกับแนวคิดแบบสาธารณรัฐนิยม¹⁵ ซึ่งเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับเสรีภาพที่ไปไกลกว่าเสรีภาพเชิงลบ (negative liberty) ซึ่งถูกนิยามว่าเสรีภาพหมายความว่าเสรีภาพที่หลงเหลืออยู่หลังจากข้อจำกัดต่าง ๆ โดยเฉพาะข้อห้ามตามตัวบทกฎหมายเพื่อพิทักษ์สิทธิส่วนบุคคลมิให้โดนละเมิดทั้งจากประชาชนด้วยกันและ

¹⁴ ดูเพิ่มเติม นโยบายต่างประเทศที่พึงปรารถนาและแนวความคิดของท่านปรีดี พนมยงค์ / วงศ์ พลนิกร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ภาคเอกชน กรุงเทพฯ : สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2542 [1999]

¹⁵ ซึ่งปรากฏในงานชิ้นสำคัญของเคนเนธ สกีนเนอร์เรื่องเสรีภาพก่อนเสรีนิยม (Liberty before Liberalism, 1997) ซึ่งยกระดับข้อถกเถียงเกี่ยวกับเสรีภาพให้ไปไกลกว่างาน The Two Concepts of Liberty ของ Isaiah Berlin โดยการนำเสนอมนทัศน์เกี่ยวกับเสรีภาพแบบนีโอโรมัน (Neo-Roman Liberty)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากรัฐบาลเอง ในทางกลับกัน เสรีภาพแบบสาธารณรัฐนิยมผ่านแนวคิดที่ว่าด้วยรัฐธรรมนูญนิยมซึ่งถูกนำเสนอเป็นทางเลือกในการคิดเกี่ยวกับเสรีภาพนั้นให้ความสำคัญกับอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง แม้ว่ากระแสความคิดดังกล่าวห่างไกลจากการเป็นความคิดของคนส่วนใหญ่ในยุคดังกล่าว แต่จุดประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ใช่เพื่อสร้างแนวคิดทางการเมืองไทยว่าด้วยรัฐธรรมนูญนิยมและความเป็นพลเมืองหากแต่เป็นการเปิดเผยความเชื่อมโยงระหว่างพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าวกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลเพื่อเสนอแนวทางศึกษาแบบใหม่ที่ข้ามผ่านความคิดว่าด้วยความเฉพาะเจาะจงทางประวัติศาสตร์การเมืองของไทย

สรุปและอภิปรายผล

แม้ว่าแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา (intellectual history) จะเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นในโลกวิชาการภาษาไทยแต่แนวทางการศึกษาดังกล่าวมักถูกจำกัดอยู่ในอาณาบริเวณของไทยศึกษา (Thai studies) โครงการวิจัยเรื่องนี้เสนอว่าเมื่อใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลมาศึกษาแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม ความเป็นพลเมือง และสาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่ในสยามช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องกับศตวรรษที่ 20 นั้นทำให้พบความเชื่อมโยงระหว่างพัฒนาการของแนวคิดต่างๆดังกล่าวที่สอดคล้องกับพัฒนาการของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาแบบจักรกล (mechanical language) ในการเปรียบเทียบระบอบรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ในคำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 ที่สอดคล้องกับทิศทางพัฒนาการของรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ซึ่งหันมาให้ความสำคัญกับการทำงานแบบอัตโนมัติของระบบการเมืองซึ่งแต่ละส่วนทำงานโดยไม่จำเป็นต้องรอคำสั่งจากศูนย์รวมอำนาจบริหารที่เดียวจึงทำให้การทำงานเป็นไปอย่างรวดเร็วมากกว่าการเมืองในระบอบเก่า การเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องจักรที่ปรากฏในงานประพันธ์ขึ้นดังกล่าวจึงสะท้อนความพยายามในการพาสยามเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระลอกการปฏิรูปสากลของคณะผู้ก่อการ ตลอดจนคำตอบโต้ของรัชกาลที่หกซึ่งอ้างอิงอยู่บนประสบการณ์ทางรัฐธรรมนูญช่วง Edwardian Crisis และปัญหาที่ตามมาของการเกิดขึ้นของนักการเมืองอาชีพในอังกฤษหลังศตวรรษที่สิบเก้า นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องรัฐธรรมนูญนิยมและสาธารณรัฐนิยมยังสะท้อนความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลผ่านพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองโดยเฉพาะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1932 เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองซึ่งปรากฏในงาน “ว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ” ซึ่งผูกโยงความเป็นพลเมืองเข้ากับความเท่าเทียมทางสังคมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมืองแบบสาธารณรัฐนิยมสากล ยิ่งไปกว่านั้น ภายหลังความพยายามในการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญนิยมหลังปี 1932 แนวคิดที่ว่าด้วยการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองหรือ self-determinism ซึ่งเป็นนิยามของเสรีภาพแบบสาธารณรัฐนิยมสากลก็ไปมีบทบาทสำคัญในภาษาทางการเมืองที่พบในสยามที่ร้อยเรียงเสรีภาพระดับปัจเจกเข้ากับเสรีภาพระดับรัฐท่ามกลางบริบทของสงคราม การธำรงรักษาเอกราช และการออกแบบสถาบันทางการเมืองที่สอดคล้องกับโจทย์ต่างๆดังกล่าว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

โครงการวิจัยชิ้นนี้มีได้มุ่งสร้างระบบความคิดทางการเมืองว่าด้วยความเป็นพลเมือง สาธารณรัฐนิยม และรัฐธรรมนูญนิยมในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ครอบคลุมและรัดกุม หากแต่เสนอว่าเมื่อศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลเราพบว่ามีแง่มุมต่าง ๆ ที่ควรค่าแก่การศึกษาเพิ่มเติมในอนาคตซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งวงการไทยศึกษา และวงการประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาที่ยังขาดบทสนทนาต่อกันเนื่องด้วยอุปสรรคทางภาษา เช่นเดียวกับการขาดความริเริ่มในการขยับขยายเส้นขอบฟ้าทางความรู้ให้ไปไกลกว่าอาณาบริเวณ ที่คุ้นเคย ประเด็นต่าง ๆ ซึ่งควรค่าแก่การค้นคว้าซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของโครงการวิจัยชิ้นนี้ได้แก่

1) ประวัติศาสตร์สากลของแนวคิดสาธารณรัฐนิยมซึ่งเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พบในประวัติศาสตร์ไทยว่ามีพัฒนาการมาจากแหล่งใดบ้างโดยเฉพาะนอกเหนือไปจากตำราปรัชญาการเมืองของโลกตะวันตก เมื่อมาปะทะสังสรรค์กับสังคมที่มีเงื่อนไขทางโลกทัศน์แบบพุทธและผีตลอดจนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่กำลังค่อยๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก สาธารณรัฐนิยมแนวต่าง ๆ ที่พบในประวัติศาสตร์การเมืองไทยต้องปรับเปลี่ยนไปในรูปแบบใดบ้าง เนื่องจากเมื่อเทียบกับเคียงกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล เราพบว่า สาธารณรัฐนิยมสมัยใหม่ส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตของการก้าวข้ามระบบเศรษฐกิจแบบเกษตร (agrarian society) ไปสู่สังคมพาณิชย์กรรม (commercial society) และจากนครรัฐขนาดเล็กที่มีประชากรจำกัดไปสู่รัฐสมัยใหม่ขนาดใหญ่ที่มีประชากรหลากหลาย เป็นต้น

2) ควรมีการเพิ่มเติมหลักฐานขั้นต้นของแต่ละช่วงเวลาเพื่อเพิ่มการวิเคราะห์ที่รอบด้านยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากข้อจำกัดของโครงการวิจัยทำให้จำเป็นต้องเลือกให้ความสำคัญกับบริบทประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญเนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบกับแล้ว ยังเป็นประเด็นที่ขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อเริ่มสร้างบทสนทนายวาระหว่างประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของไทยและประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากล 3) ในทำนองเดียวกัน หากมีการวิจัยเพิ่มเติมในอนาคต ควรเพิ่มเติมหลักฐานขั้นต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาสากลที่นอกเหนือไปจากเอกสารที่ได้รับ การศึกษาจากนักวิชาการต่างประเทศแล้วโดยการไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากหอจดหมายเหตุ ตลอดจนคลังเอกสารดิจิทัลต่าง ๆ

References

- Bryant, Joseph M. 2019. "The West and The Rest Revisited: Debating Capitalist Origins, European Colonialism, and The Advent of Modernity." In *The New World History*, edited by Ross E. Dunn, Laura J. Mitchell, and Kerry Ward, 383–99. University of California Press.
<https://doi.org/10.1525/9780520964297-044>.
- Constant, Benjamin. 1819. *The Liberty of Ancients Compared with that of Moderns* (1819). Unknown: Unknown.
- Gelderen, Martin van, and Quentin Skinner, eds. 2002. *Republicanism: Volume 1, Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe: A Shared European Heritage*. 1st Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddings, Franklin Henry. 1906. *Readings in Descriptive and Historical Sociology*.

- Macmillan.
- Gossman, Norbert J. 1962. "Republicanism in Nineteenth Century England." *International Review of Social History* 7 (1): 47–60.
<https://doi.org/10.1017/S0020859000002005>.
- Grinin, Leonid, and Andrey Korotayev. 2014. "Origins of Globalization in the Framework of the Afro-Eurasian World-System History." *Journal of Globalization Studies* 5 (1): 32–64. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1250800>.
- Herzfeld, Michael. 2017. "Thailand in a Larger Universe: The Lingering Consequences of Crypto-Colonialism." *The Journal of Asian Studies* 76 (4): 887–906. <https://doi.org/10.1017/S0021911817000894>.
- Jackson, Peter A. 2007. "Autonomy and Subordination in Thai History: The Case for Semicolonial Analysis 1." *Inter-Asia Cultural Studies* 8 (3): 329–48.
<https://doi.org/10.1080/14649370701393709>.
- Jakra-Pa-Nee. 1932. "Kham athibai Thammanun Kan Pok Khrong Phaendin Sayam Priapthiap Kap Prathet Tang Tang"[The Elaboration of the Siamese Constitution in Comparison with Other Countries' Constitutions]. Bangkok: Siam Bannakit Pringting House. (in Thai)
- Jory, Patrick. 2015. "Chapter Five Republicanism in Thai History." In *A Sarong for Clio: Essays on the Intellectual and Cultural History of Thailand—Inspired by Craig J. Reynolds*, 97–117. Cornell University Press.
<https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctv3s8sbf>.
- Kawai, Kazuo. 1955. "Sovereignty and Democracy in the Japanese Constitution." *American Political Science Review* 49 (3): 663–72.
<https://doi.org/10.2307/1951431>.
- King Vajiravudh, Rama VI. 1974. "Chotmai het Raiwan Nai Phrabatsomdet Phra Mongkut Klao Chaoyuhua" Cremation Books of M.C. Chatchawalit Kasemsant. Bangkok: Mahamakuta Rajavidyalaya Foundation. (in Thai)
- Larsson, Tomas. 2017. "In Search of Liberalism: Ideological Traditions, Translations and Troubles in Thailand." *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 32 (3): 531–61
- Luang Anuphan Sisayanusan. 1913. *Baep Rian Phumsat Lae Phong Sa va Dan Lem 1 Wa Duai Khwamru Thuapai Nai Rueang Phiphop*. Bangkok: Bamrungnukulkij Printing House. (in Thai)
- Loughlin, Martin. 2022. *Against Constitutionalism*. Harvard University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv2g7v15d>.
- Mérieau, Eugénie. 2018. "Buddhist Constitutionalism in Thailand: When Rājadharmā Supersedes the Constitution." *Asian Journal of Comparative Law* 13 (2): 283–305. <https://doi.org/10.1017/asjcl.2018.16>.
- Nakharin Mektrairat. 2010. *Kanpatiwat Sayam, Pho. So. 2475*. 5th ed. Nangsu Chut Sayam Phak 1st. Bangkok: Samnakphim Fa Dieokan. (in Thai)
- Narit Charatchanyawong. 2021. *2475 Ratsadon Phlik Phandin*. 1st ed. Bangkok: Samnakphim Matichon. (in Thai)
- Price, Richard. 1776. *Observations on the Nature of Civil Liberty*. London: Edward

- and Charles Dilly and Thomas Cadell.
- Prince Nares Varariddhi and King Chulalongkorn, Rama V. 1967. "Chaonai Lae Kharatchakan Krapbangkhomthun Khwam Hen Chat Kan Plianplaeng Ratchakan Phaendin Roso 103 Lae Phraratchadamrat Nai Phrabatsomdet Phrachunlachomklaochaoyuhua Song Thalaeng Phraborom Racha Thi Bai Kaekhai Kan Pok Khrong Phaendin". Cremation Books of Mom Sanit Kridakara, Bangkok: Excise Department Printing House. (in Thai)
- Rian Srichan and Net Phunwiwat. 2013. *Patiwat Ro. So. 130* [The Ror Sor 130 Revolution]. Edited by Nattapoll Chaiching. 1st ed. Bangkok: Matichon Publishing. (in Thai)
- Rousseau, Jean-Jacques. 1762. *Du Contrat Social*. Edited by Marc-Michel Rey. Amsterdam.
- Selinger, William, ed. 2019. "Ideas in Context." In *Parliamentarism: From Burke to Weber*, ii–ii. Ideas in Context. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781108585330>.
- Stedman Jones, Gareth, and Gregory Claeys, eds. 2011. *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*. The Cambridge History of Political Thought. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CHOL9780521430562>.
- Suphachai Suphaphol. 2013. "The Popularization and the Problems of Interpretation of Jean Jacques Rousseau's Political Theory in Thai Political Context." Doctor of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Thongchai Winichakul. 2020. "Niti Rat Aphisit Lae Rat Nititham Prawattisat Phumpanya Khong 'Rule by Law' Baep Thai." Special Lecture. *Puey Ungphakorn Seminar No. 17*. (in Thai)
- Throntveit, Trygve. 2011. "The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination." *Diplomatic History* 35 (3): 445–81.
- Vuthichai Moonsilpa. 1983. *Naeo Khwamkhit Thang Kansueksa Khong Thai 2411 - 2475*. Bangkok: Prime Minister's Office. (in Thai)
- Winichakul, Thongchai. 1994. *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*. First Edition. Honolulu: Univ of Hawaii Pr.